

300 LET SLAMNIKARSTVA NA SLOVENSKEM

Sprehodimo se po Slamnikarskem muzeju v Domžalah!

Nastanek slamnikarske muzejske zbirke v Domžalah

- Z namenom, da v Domžalah nastane slamnikarska muzejska zbirka, je bil leta 2011 ustanovljen **slamnikarski študijski krožek**, v katerem je pod vodstvom Gorenjskega muzeja delalo 15 prostovoljcev.
- Preko medijev so povabili domačine, da so prinesli slamnike in pripomočke za izdelovanje teh. Občina je nekaj razstavnih predmetov odkupila od zbirateljev, nekaj predmetov pa je iz prejšnjih slamnikarskih razstav, zametkov današnjega muzeja.
- Stalna razstava je odprta od aprila 2012 dalje in je edinstvena muzejska izkušnja s področja slamnikarstva na širšem območju vzhodne Evrope.

300 let slamnikarstva na Slovenskem

- **300 let slamnikarstva na Slovenskem** je živa razstava, ki širi poznavanje zgodovine ter vzbuja in krepi zavest o naši slamnikarski dediščini.
- Na stalni razstavi je predstavljen izbor **več kot 700 predmetov, reprodukcij fotografij in dokumentov ter več kot sto slamnikov**, ki se razlikujejo po starosti, obliki, velikosti, namenu, načinu izdelave, barvi, materialu in širini kit.
- Obiskovalcem je ponujena predstavitev zbirke in učenje pletenja slamnatih kit ter šivanja slamnikov.

Ogled slamnikarske muzejske zbirke

Slamnikarski muzej je enota Kulturnega doma Franca Bernika Domžale, ki se nahaja v Godbenem domu v Domžalah (stavbi iz leta 1929).

Slamnikarska zbirka ima naslednje sklope:

1. začetki slamnikarstva na Slovenskem,
2. od slame do kite,
3. od kite do slamnika,
4. domači slamnikarji,
5. slamnikarska industrija,
6. zaton slamnikarstva in
7. spomin.

1. del

Začetki slamnikarstva na Slovenskem

- O tem, na kakšen način je slamnikarstvo prišlo na domžalsko območje, govorita dve legendi, ki sta se prenašali iz roda v rod po ustnem izročilu.

Prva legenda:

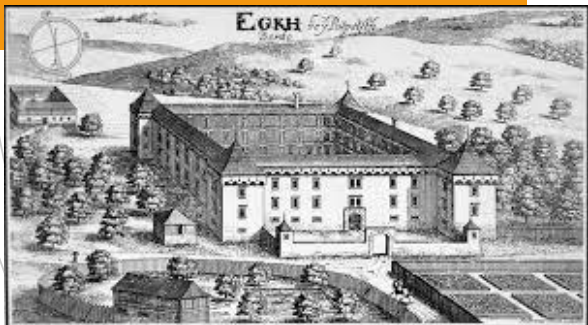
- Prva legenda govori o tem, da je slamnikarstvo k nam prinesel **vojak, ki je v Firencah služil v avstro-ogrski vojski**. Tam se je naučil te spretnosti, ki jo prinesel domov, v Ihan.
- Domače in sosede je naučil pletenja kit in šivanja slamnikov. Slamnikarstvo se je potem na domžalskem območju vedno bolj širilo. Vlado Valenčič (*O slamnikarski domači obrti*, Kamniški zbornik, 1959, str. 165–193) omenja več variant te legende.

Več variant prve legende

- Dr. Valentin Pogačnik (Pogatschnigg) je omenjal govorice, da so slamnikarstvo prinesli **Kranjci, ki so se bojevali v Italiji** in se naučili pletenja slame na Beneškem in v Firencah.
- Janko Jovan (*Domača obrt na Kranjskem, III. Slamnikarstvo, Dom in svet, XVI/1903, str. 541*) omenja **odsluženega vojaka iz Firenc**. Omenja celo njegovo ime: Jožef Mišvelj iz Ihana.
- Ljudsko izročilo zgodbe prilagaja, zato ni povsem zanesljivo. Lahko bi nekdo, ki se je tega naučil v Toskani ali kje drugje v Italiji, slučajno zanesel slamnikarstvo na Kranjsko (V. Valenčič, str. 169).

Druga legenda o začetku slamnikarstva

Pisatelj, politik in notar Janko Kersnik (1852–1897) je živel na gradu Brdo pri Lukovici, kjer je bil tudi sedež okraja.

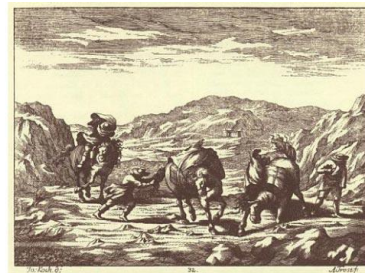
- Drugo zgodbo je ohranil pisatelj Janko Kersnik, pripovedovala pa mu jo je stara ženica.
- *„Nekdaj je prišel tuj capin z Laškega, in sicer iz Firenc v Domžale. Takrat ne ni mogel čez črnuški most, temveč z brodom pri Sv. Jakobu. V Domžalah pri Mačku je prosil za prenočišče. Gospodar ni bil voljan sprejeti tujca, ki ni bil videti posebnega zaupanja; hotel ga je zapoditi. Šele potem, ko se je oglasil mladi gospodarjev sinko in prosil, naj ga oče obdrži, so vzeli dedca v hišo. Dobil je večerjo in potem so ga poslali v hlev spat. Drugo jutro se mu pridruži domači fant in capin se je začel z njim pomenkovati. Naenkrat pravi fantiču: „**Plačati ne morem, kar si zame storil, toda nekaj te bom naučil.**“ in capin vzame nekoliko slamnatih bilk in začne plesti. Pokaže dečku, kako se stvar dela in potem sta ves dan pletla in do večera imela že toliko spletenih kit, da je zadostovalo za klobuk, katerega je capin takoj sešil. Ko se je bil deček tega priučil, reče berač: „To ti zapustim; tebi in tvojih hiši bodi to plačilo in blagoslov.“ pozneje je na mesto tiste kmečke hiše stopila lepa tovarna, lastnik pa je bil potomec tega fantiča, kateremu je bil zapustil tisti florentinski berač svoj blagoslov.“*

Začetek
slamnikarstva
je bil v Firencah
in okolici.

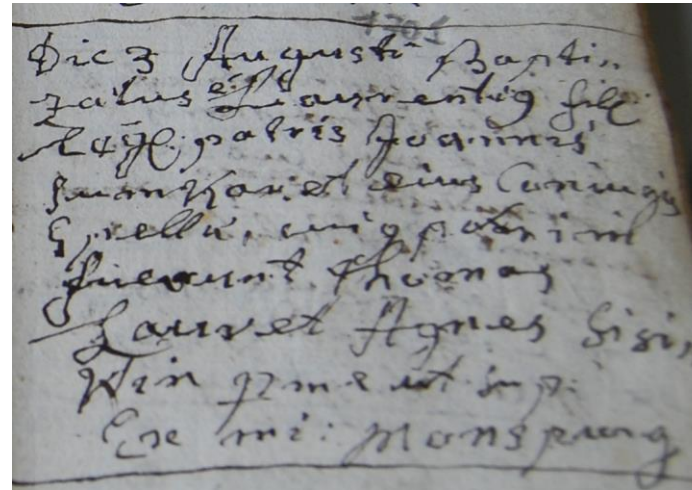
- Podobne zgodbe o tem, kako je slamnikarsko zašlo na določeno območje, so znane tudi v Švici, v Franciji, v Angliji in v Belgiji.
- V vseh zgodbah je bil **začetek slamnikarstva v Firencah in okolici**. Tam so se s slamnikarstvom ukvarjali že okoli leta 1600.
- Nekdo je to videl in to znanje prinesel domov. Vse te zgodbe datirajo približno v isto obdobje, kot v Domžalah.
- Zanimivo je, da je slamnikarstvo značilno samo za domžalsko območje, saj ga ni bilo nikjer drugje v Avstro-Ogrski.

Janez Vajkard Valvasor in Slava Vojvodine Kranjske

- **Janez Vajkard Valvasor** (1641–1693), polihistor (poznavalec mnogih strok), risar, zbiratelj in založnik je leta 1689 izdal svoje najpomembnejše delo *Slava Vojvodine Kranjske*.
- ***Slava Vojvodine Kranjske*** je izšla v Nürnbergu. Napisana je bila v nemškem jeziku, da bi bila razumljiva čim širši množici. S tem delom je Valvasor želel predstaviti svojo domovino tujcem. S sodelavci je zbral podatke, ki so danes neprecenljivi vir za **prikaz življenja današnje Slovenije ob koncu 17. stoletja**. Knjiga obsega 15 poglavij in ima 3532 strani. Opremljena je s 528 grafikami, ki jih je risal Valvasor sam.
- Kljub podrobnim opisom pa Valvasor slamnikarstva ne omenja. To pomeni, da slamnikarstvo takrat še ni bilo značilno za to območje.

Priimek Slamnik iz leta 1701

Slika: Leta 1701 je bil krščen Lovrenc, sin Janeza Svamnkarja iz Mengša.

- V krstni knjigi mengeške župnije je leta 1701 omenjen priimek Slamnik. Priimki so takrat šele nastajali. Ljudje so priimke dobivali po živalih in rastlinah, ki so jih gojili, po posebnostih kraja, kjer so živeli, velikokrat pa po dejavnostih, s katerimi so se ukvarjali (Kovač, Šuštar itd.).
- Priimek je bil zapisan kot Svamkari. Da nekdo pridobi svoj priimek, ga morajo drugi po tem prepoznati, kar pomeni, da se je že kar nekaj let ali desetletij prej ukvarjal s to dejavnostjo.

Benedict Franz Johann von Hermann

- **Benedict Franz Johann von Hermann** (1755–1815) je bil prvi avtor, ki je pisal o slamnikarski obrti na Kranjskem.
- Poleg slamnikarske obrti omenja še nošo prebivalstva. Pravi, da so kranjska **pokrivala največ iz slame**, zelo redko se vidijo pri prepostem ljudstvu pokrivala iz klobučevine. Na splošno so bili **slamniki črno barvani** in okrašeni s širokim svilenim ali volnenim trakom.
- K Hermannovim ugotovitvam je treba pripomniti, da je potoval po Kranjskem sredi poletja, konec junija in v začetku julija. Če je v tem času nošnja slamnikov vzbudila njegovo pozornost, je skoraj gotovo, da jih je bilo na Kranjskem videti razmeroma več kot v sosednjih deželah, skozi katere je prišel k nam. (V. Valenčič, Kamniški zbornik, 1959)

Baltazar Hacquet

- **Baltazar Hacquet** (ok. 1735–1815) je v svojem delu *Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven* (1801–1808) podrobneje **opisal nošo ob koncu 18. stoletja na Kranjskem.**
- Glede pokrival pravi, da nosijo moški na glavi okrogle klobuke, poleti pa slamnike, ki jih z mnogo spretnosti izdelujejo sami.
- Hacquetovo pričevanje potrjuje, da je slamnikarska domača obrt imela prvotno nalogo kriti lastne potrebe, čeprav so jih, kot pripominja, prodajali tudi izven dežele. (V. Valenčič, Kamniški zbornik, 1959, str. 170).

Kranjec iz omenjenega Hacquetovega dela.

Jelovškove freske v grobelski cerkvi

- **Slikar Franc Jelovšek** (roj. 1700, Mengeš – 1764, Ljubljana) je grobelsko cerkev poslikal v letih od 1759 do 1761.
- Med drugim je naslikal tudi **snope žita in slamnik**, kar je dokaz, da je bilo slamnikarstvo takrat že značilna gospodarska panoga na tem območju.

Zakaj se je
slamnikarstvo pri
nas razvilo ravno
na Domžalskem?

Žanjice iz Stoba (Domžale)
med leti 1900 in 1905.

- Za pletenje kit in šivanje slamnikov potrebujemo **slamo in delovno silo** in obojega bilo na Domžalskem veliko.
- 60 % ljudi je bilo **kajžarjev**. Družine so imele takrat veliko otrok, 10 do 15. Samo eden je podedoval kmetijo, vsi ostali so dobili le košček zemlje, da so si na njej postavili **kajžo** (majhno, preprosto hišo). Preživljali so se z delom na večjih kmetijah in graščinah. Da so preživeli, so bili pripravljeni sprejeti kakršnokoli delo. Iz tega sloja ljudi so kasneje nastali rokodelci.

Zakaj se je
slamnikarstvo pri
nas razvilo ravno
na Domžalskem?

- **Surovine - slame** je bilo na pretek. Za prehrano so takrat gojili predvsem žita, v glavnem pšenico, rž, proso in ajdo. Koruze in krompirja še niso poznali.
- Za pletenje slame niso potrebovali nobenega orodja, samo **pridne roke, malo vode, pa pibeč** (majhen nožek), če pa so pletli ponoči, pa še razsvetljava.

Viri in literatura

PRIPOROČENA AKTIVNOST

Se nadaljuje ...

VIRI IN LITERATURA:

- Vlado Valenčič: O slamnikarski domači obrti, Kamniški zbornik, 1959, str. 165–193.
- Matjaž Brojan: Slamnata sled Domžal, 300 let slamnikarstva, Domžale, Kulturni dom Franca Bernika, 2012.

PRIPOROČENA AKTIVNOST:

- Reši križanko Začetki slamnikarstva.
- Nariši prizor iz prve ali druge zgodbe, legende o nastanku slamnikarstva na Domžalskem.
- Izdelke lahko pošlješ na e-naslov:
vilma.vrtacnik.mercun@sola-rodica.si